raut' edota 'daut' zein onar. Besteek, berriz, hitanozkoa gerorako utzirik lehen bait lehen nahi zuten, eta besteri begiratu gabe, 'dit' ala 'deraut' edota 'daut' erabaki.

12. Eta NOR-NORI-NORK sistema hori indikatiboari gagozkala finkatua eta erabakia zegoelarik, oraindik beste katramila gelditzen zen: indikatibo ez diren moduetan, zer? Hots, (hark niri zerbait esan) 'dezaidan' ala 'dizaidan' ala 'dizadan' ala 'diezadan'? Eta horretaz gainera eta hori erabakirik ere, hirugarren pertsonetan, zer?: 'diezon' ala 'diezaion'? Eta oraindik bestea: objetoa plurala denean, (hark niri gezurrak esan) 'dezaizkidan' ala 'dizaizkidan' ala 'dizazkidan' ala 'dietzadan' ala 'diezaizkidan' ala 'diezazkidan'?

Larrienak aipatu uste ditut, baina ez nintzateke harrituko bakarren bat itzuri izana, larriak ere ez baitira neurri berean larri guztientzat. Aipatu ditudanak, finkatuz gero aipatzeko ez da denbora askorik behar; ez beza, ordea, horrenbestez inork uste finkatzea eta hautatzea hain lan erraza izan zitzaigunik. Ordu luzeak eman genituen bataz eta besteaz mintzatzen.

Zergatik hartu genituen kasu bakoitzean onartu genituenak eta zergatik baztertu baztertuak? Zer jokabide erabili genuen bata aurkeratzeko besteen ordez? Hitz gutxitan erantzungo dut: zerbait formari buruz —gehienei, zori onean— ez zen dudarik ere; duda-mudazko zirenekoetan bataren eta bestearen aldeko eta kontrako errazoiak aditzen genituen —edo aditzen saiatzen ginen behintzat— eta bide onez bat etortzen baginen, hura hartzen; ostera, botoetara jotzen genuen.

Eta ez dut besterik esateko. Hutsak irundituko zaizkio agian norbaiti eztabaidatu genituen puntuok eta bere buruari arituko zaio galdezka, ni neureari aritu natzaion gisa, ez merezi ahal zuen hiru urte handiz lan horretan hemezortzi euskaltzain aritzeak. Ondorenei begiratzen badiegu, erantzunak baiezkoa behar du izan: merezi zuen, noski. Gaur, lehen inoiz ez bezala, aditz laguntzailea batua dugu eta Euskaltzaindiaren esanei, erabakiei nahiz aholkuei, jarraitu nahi dienak badaki orain, euskal hizkuntzaren kondaira osoan lehenbiziko aldiz, zein adizki erabili behar dituen euskaraz ahoz nahiz izkribuz, izkribuz batipat, mintzatzean. Jendeak, gazte jendeak batipat, egin dion harrera ona gogoan hartzen badugu, esan dezakegu ez genuela denbora alferrik galdu.

EUSKERAZ, EUSKERAZAZ, EUSKERATZAZ, EUSKEREAZ

1977 - VI - 24

Zatarain'darr Anbrosi'k

Azkue'k bere "Morfología" bikaiñean onako au dio:

490. *za.* Sólo se usa con el afijo instrumental z, pero no con cualquier tema, sino con los pronombres personal, demostrativos y algún cualitativo como *asko. Onezaz ostean,* fuera de esto (Per. Ab. 194-1), *azaz geneti* además de aquéllo (Añib. Esku-lib. 192-2); *zuk nizaz, nik zuzaz atsegin hartzeko* para complacernos vos de mí, yo de vos (Oih. p. 96-17).

Desgraciadamente, en nuestros días, escritores que no han podido conocer suficientemente la lengua empezaron a valerse de su variante *tza* con todo género de palabras: *laguntzaz itz egin* hablar del compañero, *euskereatzaz yiñuanari* (Jaungoiko-zale, núm. 4, pág. 5) lo que decía acerca del vascuence... etc.

Se comprende que haya nacido esta demasía entre escritores bizkainos, pues en su dialecto *lagunaz itz egin* suena a "hablar con el compañero" como contracción de *lagunagaz,* más bien que a "hablar del compañero".

Aurrera jarraitu baiño leen, Azkue'k asieran aipatu dituanak gure euskalkiz onela esaten dirala adierazi nai nuke: *ontaz kanpo, artaz gaiñ, gutaz itz egin du*; *ta* atzizki au Azkue'k ondorengo txatalean (491) aipatzen du. Oraiñ Azkue berriro:

¡Qué lindamente se ve determinado el límite de este infijo en este pasaje de Uriarte!: *Eta i ere ire lagunaz erruki bear ezintzakean, ni izaz errukitu nindukan bezala?* También en el precioso libro de *Refranes y Sentencias* se leen ejemplos de *az,* sin que indebidamente pase *zaz* a ocupar su puesto: *izpizatzen det Aita ez Ama dirudian abereaz* reniego de la bestia

que a su padre ni madre parece (Refr. 313) (Oker dago: 370 bear luke) (...).

Varios lingüistas de allende el Bidasoa se ocuparon algún tiempo en traducir estas dos locuciones: hablar en vascuence y hablar del vascuence; y para una y otra decían *eskuaraz mintzatu*. A nadie le ocurrió recurrir al impopular e incorrecto *eskuaratzaz* para expresar la segunda locución; siendo de advertir que son ellos, los orientales, los que más se valen de *zaz* con los temas pronominales antes citados; pues nosotros, generalmente decimos *-en gainean* o *ganean* traduciendo a la letra la locución castellana "sobre tal cosa".

Argi dago bietarako *euskeraz* esateak illuntasuna sortzen duana. Gaiñera orain *-z* utsaren ordez askok eta askok *-az* idazten dute. Liburuxka bat bakarrik aipatzea aski dut: oraingo "Meza santua", *-z* eta *-az* naastean erabiltzen ditu, bereiztapenik egiteke. Ona aiekaz-aieka liburuxka ortan daudenak.

8a) apaizak erriari begira, besoak zabald*uaz*, agur egiten dio... ("besoak zabald*uz* bear luke).

9a) ...pekatu egin dedala, gogapen itz eta egit*ez*, eta eginbearrak ez egiñ*ez*. Au ongi dago, baiña "gogapenez, itzez eta egitez" argiago zitekean.

23a) Aren bid*ez* dira egiñak gauza guztiak. Emen ere ongi. Joskerari buruz "gauza guztiak Aren bidez egiñak dira" obeki zitekean).

25a) Aintz*az* etorriko da berriz. Au "euskeraz" bezala da. Erriaren otoitzarekin bukatzen du Itzaren Liturjia, eskabide bakoitzari erriak erantzun*az*. Erantzun*ez* bear zukean.

31) Jesukristo gure Jaunaren bitartez. Ongi.

Beronen bid*ez* egin dituz diran guztiak. Ongi.

Espiritu Santuaren egit*ez* gizon-egiña. Ongi; "gizon egiña" zubittorik gabe bear luke.

33a) ...eriotza ezereztu*az*... Onela "con la muerte aniquilada" adierazten du; "aniquilando la muerte" adieraztekotan "eriotza ezereztu*z*" idatzi bear zitekean.

Zure Espirit*ua* ixuri*az*: gaizki dago; Espiritu ixuriaz "del Espíritu derramado" da, Espiritua ixuriz berriz derramando el Espíritu".

"Espiritu*a* ixuri*az*" bereizte-atzizkia bi aldiz sartzea da, gaztelaniz "la casa la grande" esatea bezelatsu.

35a) bere gogoz Gurutzera zijoala. Ikartzen dudan aldetik ongi dago, baiña "bere gogoz gurutzeratzekotan zalarik" jatorrago eta argiago.

Ogia artu eta eskerrak eman*az*, zatitu zuan, eta bere ikasleai eman esan*az*. Bietan gaizki: eman*ez* eta esan*ez* bear luke.

Berriz ere eskerrak eman*az*, bere Ikasleai eman zien esan*az*. Berriz ere bi aldiz gaizki.

37a) zure Gurutze ta Piztuer*az*. Au ere "euskeraz" bezala da.

Zure Semearen Eritza eta Piztuera gogoratu*az*. Gaizki: dagon bezala "con las recordadas Muerte y Resurrección de vuestro Hijo" adierazten du.

Zuri eskerrak eman*az*. Gaizki.

39a) Jesukristo zure Semearen bitart*ez*. Ongi.

Onen bitart*ez*. Ongi.

41a) Salbatzalleak agindu ta erakutsiari jarrait*uz*. Ongi.

47a) Bizi bedi oparo zuengan Kristoren Itza, alkarrentzat argi eta bero izan*az*. Gaizki.

Guztira amabi aldiz ongi, amabi aldiz gaizki, eta bi aldiz dudagarri *aintzaz* eta *Piztueraz*: auetxek dira, izan ere' nere txosten onen gai.

Izenburutzat idatzi dudana argiago ikusteko' ikus dezagun "euskera" ordez beste izkuntzaren bat aipatzean nola jokatzen dugun:

Italianoz ari da, ingelesez mintzo da, alemanez itz egiten du. Habla en italiano, en inglés, en alemán).

Italianoaz ari da, ingelesaz mintzo da, alemanaz itz egiten du. Habla del italiano, del inglés, del alemán.

Beraz "habla en" adierazteko' *-z* atzizki utsa erabiltzen dugu, baiña "habla sobre" edo "habla acerca de" adierazteko' *-az* atzizkia; gaztelaniz "el" bereizte-itza sartzen dudenean' guk ere gure bereizte-atzizkia sartzen dugu, *-a* alegia.

Orrela izanik' bizkaieraz gauza garbi dago: habla en vascuence ordez' *euskeraz diardu*, eta habla del vascuence adie-

razteko berriz' *euskereaz diardu*. Emen ere bukaerako *a* ondorengo *-a* atzizkiaren auzia dugu.

Bizkaieraz alaba eta alabea, neska eta neskea, ola eta olea, luma eta lumea ederki bereizten dira, baiña Gipuzkoa'-ko goierritik kanpo bereizte-biderik eztugu. Obe genuke guk ere alaba eta alabaa, neska eta neskaa, ola eta olaa, luma eta lumaa bereiztea, gutxienez ere idazten dugunean. Orrela egiñez'kero' euskeraz mintzatu da (ha hablado en vascuence) eta euskeraaz mintzatu da (ha hablado del vascuence) ederki bereiziko genituke.

Erriak *-z* eta *-az* ongi bereizi oi dituana argi ikusteko' onako auek berridaztea ongi iduritu zait.

Canc. Vasco 942: gorputz*ez* mezan, gogo*z* tabernan.

C. V. 743:

Denbora da mintzatzeko
pasione saint*iaz*
eta nigarr egiteko
Jesukrist'en hiltz*iaz*,
haren erremestatzeko
egin daiken graz*iaz*

Sujet hun*ez* mintzatzeak
bihotza deit trenkatzen,
zu ikusi*z* baratzean
odol huts*ez* izertzen,
nuiz ere erran beitzunian
tristezia*z* isiltzen.

(Sujet hun*taz* bear lukela esango nuke; besteak ederki dagode.)

C. V. 464:

Nere maitea, ez egon susto*z*,
biziko gera munduan gusto*z*:
palazio bat eginen dugu
sekale*z* edo lasto*z*,
balkona ere basa-lizarre*z*,
teillatua belarr igarre*z*...

C. V. 450:

Etxe txar bat inen dugu
irate*z* edo malto*z*,
eskallera kastaiñ-osto*z*,
gaineko sala iratze-malto*z*.

Riezu 63:

Han nintzan harrapatua,
aginduaz dolutua:
urruntzeko izan banu
hirur arditen lekua...
gizonez inguratua,
iduri preso hartua.

Kantu, kanta, khantore, 126a:

Zazpi uso doazi
hamalau hegalez,
beren mendi-lephoak
atxeman beharrez;
kanpoan hiltzera noa
maite, zure minez:
bortha idek zadazu
Jaunaren amorez.

Zazpi uso doatzi
hamalau hegalez,
oihanian beitire
haziren ezkurrez;
ene bihotza dago
bethea dolorez,
zure begi eztiek
ikusi beharrez.

Lafitte'ren "Grammaire basque" liburuan, 849: harri batez bi xori; ikusiz ikasi nuen; ez dut hortaz on egiten.

Arotzarena'ren "Grammaire basque" liburuan:

165: Urtheak ditu bainan atzokoaz bezain orhoit naiz (J. Harriet-Urruty).

167: Kantuz sortu naiz eta kantuz nahi bizi (Mendiaga); gosez hiltzerat zohan; Mehetegi'ko xakurra zangoz, errainez makurra; Arnoa ontuz doa urthetik urtherat; Oinez zebilan bidean; Urthetik urtherat aberastuz zohan.

178: lagunez orhoit zen; arnoz betehea zen untzia; beren anaiaz bekheizti ziren.

189: segur naiz lanaren bururatzeaz; bozkariatu gira zure ethortzeaz.

198: atsegin du jakiteaz; aski pagatuz, ukhanen duzu.

Esaera zaarretan ediren ditudanak beste orri batean bilduko ditut, J.

Ona beraz bereiztapenak nola egin genezazken:

indarrez egindako liburua (libro hecho a la fuerza, forzadamente)

indarraz egindako liburua (libro hecho acerca de la fuerza)